

Pôvodná literárna tvorba pre deti a mládež vojvodinských Slovákov v rokoch 1996 – 2015 (bilancia)

JARMILA HODOLIČOVÁ, Oddelenie slovakistiky, Filozofická fakulta, Univerzita v Novom Sade, Srbsko

HODOLIČOVÁ, J.: The Authentic Literary Production for the Children and Youth of Vojvodina Slovaks Written between the Years 1996 and 2015 (Summary)

SLOVENSKÁ LITERATÚRA 63, No. 4, p. 287 – 297.

The literature for the children of Vojvodina Slovaks living in Serbia first received attention in year 1968, when it was prompted by magazine *Nový život* as part of the *Literárna porada* discussion. Another of such discussions called *Naša detská poézia po oslobodení/Our children's poetry after the liberation* took place in 1983, where children's literature was seen as the most important line of the literary production written by Slovaks living in Serbia. Between the years 1996 and 2015 Slovak-language Vojvodina literature for children underwent development in all the forms (poetry, prose, drama) and genres. In addition, the professional reflection on children's literature improved, too (Pavol Mučaji: *Podľa duše dieťaťa/In Line with A Child's Soul*, 2005; Jarmila Hodoličová: *Prehľad dejín slovenskej vojvodinskej prózy pre deti/A Concise History of Slovak-language Vojvodina Prose for Children*, 2005).

Key words: literature for children, Vojvodina literature

Literatúre pre deti vojvodinských Slovákov sa venovala sústredenejšia pozornosť po prvý raz v roku 1968, keď časopis *Nový život* inicioval programové zameranie pravidelného ročného diskusného stretnutia slovenskej vojvodinskej literárnej obce s názvom Literárna porada práve na danú tému.¹ Hovorilo sa o detskej literatúre nielen vo Vojvodine, ale aj na Slovensku (napr. Anna Makanová písala o Jaroslave Blažkovej a Pavel Mučaji o problematike kritiky literatúry pre deti a mládež). Možno predpokladať, že práve to bol impulz, ktorý podnietil generáciu spisovateľov sedemdesiatych rokov, aby sa venovali aj tvorbe pre deti (Juraj Tušiak, Michal Babinka, Pavel Grňa, Pavel Mučaji, Anna Majerová, Viera Benková), pretože produkcia slovenskej vojvodinskej literatúry pre deti z tohto obdobia sa javí z odstupu rokov ako najpočetnejšia.

V roku 1983 sa konala ďalšia Literárna porada o detskej literatúre, pod názvom *Naša detská poézia po oslobodení*. Ján Labáth na nej konštatoval, že detská literatúra je

¹ Prvá Literárna porada bola v roku 1953. Od roku 1992 porady prebiehajú pod názvom Literárne snemovanie.

najdôležitejším odvetvím literárnej tvorby Slovákov vo Vojvodine. *Nový život* uverejnil v danom roku až dvadsaťpäť textov o detskej literatúre (štúdií a recenzií), čo predstavuje najväčší priestor, aký časopis venoval literatúre pre deti.

V roku 1990 Spolok vojvodinských slovakistov organizoval okrúhly stôl a zaznamenal aktuálne výročie – 125 rokov slovenskej detskej a mládežníckej publicistiky vo Vojvodine. Následne sa detská literatúra príležitostne pripomínala na Literárnych snemovaniach pri príležitosti životných jubileí autorov kníh pre deti. V sledovanom období vznikli aj nové vydavateľstvá: k vydavateľstvu Kultúra v Báčskom Petrovci pribudlo v roku 2011 Slovenské vydavateľské centrum, ktoré vydáva tiež knihy pre deti. V rámci Novinovo-vydavateľskej ustanovizne Hlas ľudu bola v roku 2007 založená knižná edícia Zvonec, orientovaná na literatúru pre starší školský, resp. mládežnícky vek.

Prvý komplexnejší prehľad o dobovej situácii v detskej literatúre bol publikovaný v *Novom živote* v roku 1994.² O rok neskôr vyšla prvá bilancia, čo sa v priebehu roka v literatúre pre deti podarilo dosiahnuť.³ Prvým monografickým spracovaním problematiky je učebnica *Prehľad dejín slovenskej vojvodinskej prózy pre deti* z roku 2005,⁴ ktorá podáva historicko-chronologický náčrt slovenskej vojvodinskej prózy pre deti od jej začiatkov, ktoré sa datujú od konca 18. storočia do súčasnosti. Ako posledné z dobovej produkcie boli do prehľadu zaradené dve antológie pre deti – antológia poézie od Miroslava Demáka *Kúpim bonbón ako vráta* (1995) a antológia prózy pre deti pripravená Zoroslavom Spevákom *Postavím si palác z palacíniek* (1996), ktoré v širšom retrospektívnom pohľade predstavujú záver štvrtej povojnovej fázy vývinu slovenskej vojvodinskej literatúry pre deti. Výber textov z detskej literatúry prináša tiež *Chrestomatia slovenskej vojvodinskej literatúry pre deti* pod názvom *Medovník* (2011), zahŕňajúca päťdesiat autorov od 18. storočia do súčasnosti, a to od Juraja Rohoňa (1773 – 1831) po autorky najmladšej generácie ako Katarína Mosnáková (1984) a Anna Kukučková (1984).

Dolnozemska literatúra je v pravom slova zmysle dolnozemska svojím regionalizmom a lokalitou. Všetci spisovatelia od začiatku 18. storočia využívajú opis dolnozemskej roviny, a to tak v poézii ako aj v próze, rovnako v literatúre pre dospelých ako aj v literatúre pre deti. Rurálny kolorit a regionálna prítulnosť sú prítomné u všetkých spisovateľov pre deti od jestvovania tejto literatúry: základným priestorom je prostredie dediny. Len málokto z nich (napr. J. Tušiak v knihách *Maximilián v meste* a *Štvrtácka jar*) sa osmelili dejisko svojho diania presunúť do mestského prostredia, ale vždy s návratom domov, čo znamená návrat alebo aspoň návštevu u starých rodičoch, kde sa žije najlepšie. Iba jedna spisovateľka v dejinách slovenskej detskej literatúry vo Vojvodine – Viera Benková (1939) – prináša do literatúry nové prostredie a to prostredie slovinských hôr, kde aj sama pobudla, a zo svojich spomienok na slovinské prostredie napísala dve knihy *Lesné príhody* (1980) a *Hojdacie kreslo spisovateľa Martina* (1984).

² HODOLIČOVÁ, Jarmila: Kde sme s literatúrou pre deti a ako ďalej? In: *Nový život*, roč. 46, 1994, s. 32 – 33.

³ HODOLIČOVÁ, Jarmila: Malá súvaha toho, čo sme v literatúre pre deti v priebehu roka dosiahli. In: *Nový život*, roč. 47, 1995, s. 16 – 17.

⁴ HODOLIČOVÁ, Jarmila: *Prehľad dejín slovenskej vojvodinskej prózy pre deti*. Beograd : Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 2005.

Próza pre deti

V polovici deväťdesiatych rokov knižne debutovali autori novej generácie, ktorí dovtedy publikovali v časopise *Zornička*. Knihy Martina Prebudilu (1960) a Márie Kotvášovej-Jonášovej (1957) sú určené čitateľom od 11 do 15 rokov a charakterizuje ich úsilie pochopiť a podať opis súčasného života dieťaťa.

Martin Prebudila zaradil do knihy *Pozemšťan Milan a Vincent bez ucha* (1996) sedem krátkych próz – poviedok, v ktorých sa zameriava na podobné chlapčenské problémy, aké stvárnili v osemdesiatych rokoch Zoroslav Spevák a Tomáš Čelovský. Na túto líniu nadväzuje aj druhá Prebudilova kniha pre deti *V Anninom sne črieda koní bdie* (2007), ktorá obsahuje deväť krátkych próz, kde autor reprodukuje zážitky dieťaťa a kopíruje videné a počuté v detskom svete na príklade chlapcov, ktorí sú pre svoju dynamickosť vďačnejším literárnym objektom než dievčatá. Z hľadiska výrazovo-tematickej osobitosti Prebudilovej tvorby spája obe knihy do jednotného celku téma prírody, dedinské prostredie, svet zvierat a humorný nadhľad, v ktorom sú kriticky prezentovaní aj dospelí.

Mária Kotvášová-Jonášová debutovala knihou *Ocko, kedy pôjdeme?* (1997). Sedem próz, ktoré sú v nej zaradené, publikovala predtým v časopise *Zornička*. Je to jednoduchá a útlá kniha, podobne ako autorkina druhá kniha deviatich próz *Ocko z čokolády* (2003). Obe práce predstavujú svet detstva v konflikte so svetom dospelých. Bežné problémy v rodine, autobiografické prvky a príbehy a skúsenosti s vlastnými deťmi a okolím podáva autorka z detského pohľadu. Aj samotné názvy kníh svedčia, že rodina je základným priestorom detských hrdinov. V prózach však nie je všetko idylické a rodinnú harmóniu rušia napr. „upracovaní rodičia“, ktorí nemajú čas venovať sa deťom.

Kotvášová má vzácny dar pozerat' sa na svet mladými očami. Vie evokovať detské rozhovory a pocity, čo ju stavia do pozície azda najúspešnejšej súčasnej slovenskej vojvodinskej autorky pre deti, čo potvrdila príbehom pätnásťročnej hrdinky v románe pre mládež *Mať pätnásť je také ťažké alebo Striptíz* (2007).

Už sama skutočnosť, že v slovenskej vojvodinskej literatúre pre mládež sa objavil prvý moderný intencionálny dievčenský román, si zasluhuje pozornosť. Próza s dievčenskou hrdinkou nemá totiž v jej rámci bohatú tradíciu. O modernom románe s dievčenskou hrdinkou písal ako prvý Ján Sedlák v knihe *Epické žánre v literatúre pre mládež* (1972).⁵ Na Slovensku písali dievčenský román v šesťdesiatych a sedemdesiatych rokoch 20. storočia Elena Čepčková (*Marcela, neplač; Dievča z majera*), Ferdinand Gabaj (*Maturantka Eva*), Eleonóra Gašparová (*Spievajúce drevo Helena*), žánrovú formu však najvýraznejšie realizovala Klára Jarunková (*Jediná*).

Prvé teoretické vysvetlenie moderného mládežníckeho románu v juhoslovanských reláciách, ako ho formulovala práca *Próza v texaskách* od Aleksandra Flakera, je dnes pre analýzu moderných románov iba orientačné.⁶ Aké je súčasné chápanie mládežníckeho románu, možno dokumentovať prostredníctvom názorov dnešných bádateľov. Podľa slovenskej teoretičky Marjany Kobeovej tretie vekové obdobie od 15 do 18 rokov opisuje

⁵ SEDLÁK, Ján: *Epické žánre v literatúre pre mládež*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1972.

⁶ FLAKER, Aleksander: *Proza u trapericama*. Zagreb : SNL, 1983.

hrdinu, ktorý vyrastá zo školských lavíc a vstupuje do nového sveta, sveta dospelých, alebo je doň „hodený“, takže ako dospievajúci adolescent odhaľuje jeho koordináty a súčasne hľadá náhle a osamelo svoj vlastný obraz.⁷ Česká autorka Miroslava Genčiová uvádza v knihe *Literatura pro děti a mládež* (1984) množstvo žánrov mládežníckeho románu, ale neupresňuje, čo terminologicky znamená mládežnícky román.⁸ Podľa chorvátskeho autora Stjepana Hranjeca je román druh mládežníckej literatúry, v ktorom sú hlavné hrdinovia/adolescenti zobrazení so svojimi zážitkami, nešťastím a túžbami.⁹

Román M. Kotvášovej-Jonášovej *Mat' pätnásť je také ťažké* otvorene hovorí o problémoch, ktoré nie sú ani jednoduché, ani malé pre mladého adolescenta, no ani pre jeho okolie, najmä rodinu. Je kronikou žiackeho života, prvej lásky a viacerých nerestí (alkohol, drogy). Mladého čitateľa najviac upúta zaujímavý príbeh, s ktorým sa môže identifikovať. Hlavnou protagonistkou je adolescentka, ktorá príbeh rozpráva v prvej gramatickej osobe, práve prežívajúca problematiku pubertálneho obdobia. Literárny priestor a čas sú precízne určené a navyše aj reálne. Je to priestor základnej školy v Kovačici, kde autorka pôsobí ako učiteľka slovenčiny, čo istým spôsobom otvára možnosť realistickej motivácie konania hrdinov a aj zápletiok.

Knihu charakterizuje žánrový synkretizmus, v podobe prelínania rôznych žánrov realistického románu: dobrodružného mládežníckeho románu, ľúbostného, sociálno-psychologického (drogy, alkohol, ľúbostné vášne) a románu „v texaskách“, čiže tzv. džínsového románu, kde adolescenti vystupujú so špecifickým pohľadom na svet a sú buričmi bez príčiny. Z toho všetkého vyplývajú aj konflikty na osiach hrdinka – škola, hrdinka – rodina, hrdinka – okolie. Voči životu sa hrdinovia správajú nezodpovedne, sú v konflikte so školou a rodičmi, a ich momentálny hlavný životný cieľ je zábava, experimentovanie s alkoholom a drogami, prvé ľúbostné skúsenosti. Kniha však nie je písaná len pre mládež, ale aj pre rodičov, ktorí v nej nájdu výchovné metódy pre svoje dcéry a synov.

Kotvášovej mládežnícky román vyvolal nevšedný záujem u čitateľov, najmä medzi žiakmi posledných ročníkov základnej školy a medzi stredoškólakmi. To znamená, že druh románu „v texaskách“, ako ho nazval Aleksander Flaker v roku 1976, ktorý sa v slovenskej vojvodinskej literatúre začal knihou Zoroslava Speváka *Prst v nose* (1985), pokračoval po dlhšom čase práve touto knihou M. Kotvášovej-Jonášovej.

V roku 2008 vydala autorka poviedkovú knihu *Mama, pod' sa hrať*, bohato využívajúcu dialógy a originálne a expresívne slová mládežníckeho slangu. Všednú realitu, resp. ošúchané motívy zo života detí podáva ozvláštneným spôsobom, s úsilím nájsť dobrodružstvo aj v každodennosti. Jej ďalšie prózy *Sú to vážne veci* (2010) a *Samí dobrí žiaci* (2011) sú napísané v podobnej forme ako kniha *Mat' pätnásť je také ťažké*.

Do knihy určenej dievčatám *Višňový lekvár* (2013) zas zaradila pätnásť krátkych próz, vzájomne na seba nadväzujúcich. Ak sa v dnešných teoretických prístupoch pozerá na rodinu ako na silný a zviazaný celok, na systém, ktorý sa skladá z viacerých podsystémov a charakterizuje ho pevná celistvosť, čo znamená, že časti systému sú organizované a vo vzájomnej interakcii, potom v súčasnej rodine – v literárne interpretovanej – sú nitky

⁷ KOBE, Marjana: *Pogledi na mladinsko književnost*. Ljubljana : Mladinska knjiga, 1987.

⁸ GENČIOVÁ, Miroslava: *Literatura pro děti a mládež*. Praha : SPN, 1984.

⁹ HRANJEC, Stjepan: *Hrvatski dječji roman*. Zagreb : Znanje, 1988.

toho systému potrhané a systém funguje iba formálne a navonok. Hlavná postava Tomáška rozpráva o vzťahoch s matkou, s bratom a so spolužiakmi. V rurálnom prostredí sa do deja vracajú starí rodičia, zvlášť dobré staré mamy. Humorné situácie sú v tvorbe Kotvášovej-Jonášovej stále prítomné. Autorka s ležérnym humorom problematizuje aj chronickú spotrebiteľskú horúčku súčasnej rodiny a problém prispôsobí dieťaťu, jeho túžbe po mobilnom telefóne. Detský román je vždy napísaný aj pre rodičov, čo znamená, že rodina nemá byť iba protagonistom literárneho diela, ale mala by byť aj skupinovým recipientom literatúry pre deti.

Maška je dievča, ktoré pochádza zo skromnej rodiny, má mladšieho brata, ktorému rodičia všetko dovoľia, a ona má z toho zlý pocit. Rodičia pre zlé finančné možnosti nemôžu vyhovieť všetkým žiadostiam svojej dcéry, a preto sa celou knihou nesie túžba postavy po dotykovom mobilnom telefóne, ktorý jej rodičia nemôžu kúpiť. Autorka sa tak čiastočne a veľmi jemne dotkne aj súčasnej neradostnej situácie, keď matka zostane bez zamestnania, avšak situáciu vyrieši ľahko. Z odpozorovaného života Kovačičaniek autorka pre matku nájde zamestnanie – môže byť slúžkou v Belehrade. Aj ostatné okolnosti jasne lokalizujú dej do mesta Kovačica. Všetky príbehy, ktoré zažije Maška, sú plné huncútstiev, ktoré hrdinka zažije spolu s kamarátmi – chlapcami. Autorka opisuje udalosti a problémy dievčat a ich spolužiakov, t. j. istej vekovej skupiny, ktorých obklopuje skutočný dedinský život. Dievčatá majú už na mysli aj svoj vydaj a ich vidiny sú detské a siahajú až po Novaka Djokovića. Okrem vysnívanej ľúbostnej línie prejavuje Maška sympatie aj voči skutočným chlapcom. Škola tu nie je tematizovaná ako strach pre žiakov, rurálne prostredie ponúka aj postavy, akým je dedinský blázon, či ulicu, v ktorej žijú len starí obyvatelia, starí rodičia. Keď Maša vidí, že sa jej túžba po mobilnom telefóne nemôže uskutočniť, dopustí sa krádeže u starých rodičov. Nasleduje trest, otvorená však ostáva otázka, či možno rodičia nerobia chybu, keď deťom aj napriek finančným problémom nezaobstarajú to, čo majú už všetci ostatní. Vtedy by silná žiadosť po niečom neprihovávala dieťa ku krádeži. Autorka však nemoralizuje a ani nedidaktizuje.

V žánrovom spektre detskej slovenskej vojvodinskej literatúry má svoje miesto aj autorská rozprávka, ktorá predstavuje zábavný trend v čítaní detí a mládeže. **Anna Šimáková** (1983) vychádza v knihe *Princezná na bielom koni* (2006) z tradície ľudovej rozprávky, ale atmosféru a postavy zasadila do súčasného života. Dovoľuje jej to fantastika ľudovej rozprávky, ktorú ako produkt fantázie môže voľne transformovať. Už sám názov knihy je nerozprávkový a netradičný. Registrujeme v nej aj transformáciu tradičných postáv. Súčasná princezná nečaká princa na bielom koni, ale sama osedlá bieleho koňa a hľadá si ho sama. V šiestich moderných rozprávkach sa princezná Jana vydá za princa Jána, druhá princezná posúva veci pohľadom, v tretej rozprávke sa princezná Elena uberá do budúcnosti, iná princezná Ivana posiela SMS-ky mobilom. Cez rôzne putovanie a rôzne spôsoby premiestňovania Šimáková využíva možnosti narábania s časom, manipuluje s ním ako s prostriedkom na vyjadrenie fantastiky. Príhody o moderných, múdрых a šikovných princeznách nerozpráva negujúco, hyperbolizovane či klasickým fabulárnym rozprávkovým modelom boja dobra a zla. Prítomné sú prvky nonsensu, prináša ich sama fantastika príbehu. Každá z rozprávok sa síce končí šťastne, tak ako v tradičnej rozprávke, no záverečné situácie sú rôzne obmieňané.

Iný žáner predstavuje spoločenská próza pre deti. Návrat do detstva opísal **Ján Fábry**, pôvodom z obce Laliť vo Vojvodine, žijúci na Slovensku. Jeho knižka *Nezbedníček* (2003) patrí pre využitie priameho rozprávača a otvorenú totožnosť ja-rozprávajúci a ja-prežívajúci medzi spomienkovými knihami. Obsahuje pätnásť próz, ktoré sa dotýkajú prvého objavovania vecí v živote. Dej sa odohráva v autorovom rodisku, v Laliť, pričom opisuje každodenné príhody malého chlapca – zvedavca v poli, so zvieratkami, so starými rodičmi. Je písaná vyslovene regionalisticky. Ján Kopál chápe regionalizmus v literatúre ako „disciplínu, ktorá sa upína na ontologickú podstatu človeka a na vyjadrovanie a určovanie ľudského, kultúrneho rozmeru jednotlivca z istého životného priestoru. S regiónom sa totiž vynára otázka ľudského pocitu domova.“¹⁰ Vo Fábryho prípade je charakteristická fixácia vzťahu k dolnozemskejmu prostrediu, a tak tu môžeme hovoriť o „regionálnom aspekte“ v literárnom diele. Tematicky je to priestor daný okruhom rodiny, domu, dvora, ulice, záhrady, sociálnych vzťahov medzi rodičmi a starými rodičmi. Pre dolnozemskejch čitateľov sú Fábryho poviedky každodenné príhody z detstva položené na papier, známe a počuté.

Jazykovedec **Daniel Dudok** (1932) vydal knihu spomienok na detstvo *Z konca našej ulice* (2009). Jedenásť krátkych próz má autobiografické črty: Dudok v nich prostredníctvom rozprávača v 1. osobe opisuje vlastné detské zážitky v rodnom Erdevíku až po odchod z rodičovského domu, keď odišiel na meštiansku školu do Šídu a potom na gymnázium do Petrovca. Iba okrajovo spomína odchod na štúdiá do Belehradu. Rozprávania zakončuje príbehom o dorastaní vlastných detí a opisom rodiny.

Medzi tvorcov literatúry regionalistického rázu patrí aj **Andrej Čipkár** (1932 – 2009), autor mnohých učebníc pre deti, dlhoročný riaditeľ Ústavu pre vydávanie učebníc a zároveň náruživý cestovateľ. Jeho *Rovné rozprávky z roviny* (2007) sú do určitej miery rozprávky návratu do detstva. Každá sa začína príbehom so starým otcom, ktorý vnukovi číta knihu písanú švabachom. Tak si malý čitateľ môže prečítať šestnásť rozprávok o prvom strome, prvom salaši, studni pri ceste, moruši, koňoch, pšenici, kukurici, konope, slnečnici, hrozne, chmeli, kúkole, vranách, vrabcoch, tekvici a o dedine. Aj pri tejto knihe možno hovoriť o výraznej fixácii autorovho vzťahu k rodisku, k báčskej dedine a k dolnozemskejmu koloritu. Svet rozprávok v regióne roviny sa premieta do príbehovej mozaiky celej knihy. Z významu umeleckej úžitkovosti v školskom systéme tu ide nielen o literárne príbehy, ale aj o historický pohľad na určitý región, čo možno využiť aj v školskom výchovno-vzdelávacom procese.

A. Čipkár je autorom cestopisnej knihy pre deti *Banánový kvet, deti a svet* (2001), v ktorej opísal príbehy detí z exotických krajín. Vo svojej poslednej knihe *Prečo???* (2009) odpovedá na tisíckrát deťmi vyslovené otázky v podobe autorskej zvieracej rozprávky, v ktorej humorným spôsobom vysvetľuje záhady zvieracieho sveta (Prečo krava prežúva; Prečo straka myká chvostom; Prečo myš zjedla syr; Prečo je somár najhlúpejší; Prečo sa myš píše s ypsilonom; Prečo si bocian hniezdo robí na komíne). Vo všetkých rozprávkach sa skutočnosť prelína s fantastikou. Aj napriek tomu, že je to kniha o zvieratkách, zvieratá už nie sú zvieratká z literárneho opusu predvojnových a povojnových spisovateľov.

¹⁰ KOPÁL, Ján: O regionalizme v umení a literatúre. In: *Bibiana*, roč. 3, 1995, č. 4.

Až posmrtno vyšla Čipkárova kniha *Detektívna agentúra. Čo vy stratíte – to my nájdeme* (2014), dobrodružná chlapčenská próza zo súčasného života s prvkami fantastiky. Hoci už názov odkazuje na moment hľadania stratených vecí či na peripetie mladých detektívov pri pátraní po ukradnutých predmetoch, rozprávanie sa sústreďuje na hľadanie nehmotných substancií a emócií, napr. strachu alebo dobrej nálady. Táto kniha patrí v kontexte autorovho diela k tematicky, kompozične a jazykovo najprepracovanejším. Svojimi nevšednými zápletkami a fantastickými príbehmi azda najlepšie reprezentuje súčasnú prózu a jedinečnú tematiku v slovenskej vojvodinskej literatúre pre deti.

V roku 2001 vyšla v reedícii poviedka *Bartolomej Kolumbus v Erdevíku* od **Zoroslava Speváka-Jesenského** (1956), pôvodne zaradená v knihe *Mastené, paprené, solené* (1987).¹¹ Je to rozprávka s prvkami fantastiky, ktoré autor vsadil do reálnej situácie, ale postavy a ich konanie sú fantastické. Fantastický hrdina objavil, ako sa človek môže zmeniť na poľné kvety a sám sa zmenil na kyticu kvetov. Fantazijná a realistická rovina sa prepletajú, jednu stranu tvorí realnosť, druhú výmysel. Niektoré elementy Spevák prebral z ľudovej rozprávky, ako napr. čarodejné nástroje a neohraničené pohyby v čase a priestore. Dej sa odohráva v prírode a do sveta fantázie a hry sa zapoja aj rodičia. Všetko vyznieva v humornom a veselom tóne.

Práce, ktoré **Vladimír Ječmen**, učiteľ zo Starej Pazovy, uverejňoval ešte v časopisoch *Pionieri* a *Zornička*, vyšli v roku 2005 pod názvom *Dobrodružstvá Hríbky a Hríbka*. Opisujú príbehy Hríbky a Hríbka Hríbovcov z Hríbovíc, pričom každý príbeh možno čítať osobitne. V hříbovskom svete rastlín, presnejšie hříbov, sa odohrávajú, takisto ako vo svete dospelých, každodenné veselé a humorné príbehy. Zaujímavosť poviedok spočíva v tom, že v antropomorfizovanej podobe nevystupujú zvieratká, ale druh jedlej huby – hříbky. Je to biologická autorská rozprávka.

Krátke poviedky **Tomáša Čelovského** (1958) v knihe *Posledné pekné poviedky* (2008) vychádzali takisto v *Zorničke*. Čelovský bol dovtedy známy najmä ako predstaviteľ dobrodružnej chlapčenskej prózy, na základe poviedok z knihy *Sen noci prvoaprílovej* (1993). Po pätnástich rokoch dostali Čelovského poviedky nádych modernosti, na čo určite vplývalo jeho odsťahovanie sa na Slovensko a zaujímanie sa o súčasné trendy v literatúre na Slovensku. Autor sleduje normálnu literárnu rodinu, čo v dnešnom slova zmysle znamená, že jej príslušníci sú vo svojom správaní trochu „nenormálni“. Ich príbehy sú dynamické a plné pohybu. Tieto prózy môžeme nazvať aj prózami s modernými výdobytkami techniky, lebo hrdinovia majú problémy s mobilom, mobilovým odkazovačom, mobilovými animáciami, vírusmi, počítačom, e-mailom. Pri analýze takéhoto typu próz je dôležitá aj sociologická zložka. Nejde len o o správanie sa hrdinu v zúženom chápaní, ale o celý zložitý komplex vzájomných vzťahov, postojov, situácií, trendov v spoločnosti (prikladom je napr. sociologické chápanie dospievania mladého hrdinu v poviedke *Lietajúca taška*). T. Čelovský súčasne prezentuje tému násilia, spomedzi autorov slovenskej vojvodinskej literatúry azda až najdrsnejšie.

V slovenskej vojvodinskej literatúre nie sú neznáme diela, ktoré sledujú dobrodružstvá a zážitky živočíšneho sveta. V minulosti verše a prózu takéhoto typu písali všetci

¹¹ Vyšla aj v srbčine pod názvom *Bartolomej Kolumbus u Mošorinu* (2001). V roku 2004 za ňu Z. Spevák dostal Cenu Kultúry.

spisovatelia, aj tí, ktorí patria do tradičnej mučajiovskej školy, aj tí, ktorí sa uberali moderným tušiakovským smerom.

Anna Kukučková (1984) vydala svoju prvú knihu krátkych próz o psíkovi Chvostíkovi a jeho dobrodružstvách v knihe *Chvostík a kamaráti* (2009). Kompozícia je veľmi jednoduchá, štýl ľahký, lyrické opisy prírody a atmosféra, v ktorej sa pohybuje hlavný hrdina, prilákajú malého čitateľa, pre ktorého je svet psíkov a mačičiek ešte vždy zaujímavejší ako dorastajúci detskí hrdinovia. V ďalšej knihe *Na písmenko, na písmenko* (2014) sa autorka v žánri krátkych spomienkových próz zamerala na veselé príbehy päť-ročného chlapca (svojho vlastného brata). Prózy majú regionálny charakter, odohrávajú sa v presne určenom prostredí, v rodisku autorky – v Lugu, pričom lokálny kolorit je veľmi výrazný v každej próze. Dej je vlastne iba prerozpráváním skutočných udalostí, ktoré zažili hlavné postavy.

Katarína Mosnáková (1984) vyštudovala slovenský jazyk a literatúru na Oddelení slovakistiky Filozofickej fakulty Univerzity v Novom Sade. Literárne práce pre deti začala písať na vysokej škole v rámci predmetu Detská literatúra u prof. Jarmily Hodoličovej a uverejňovala ich v študentskom časopise *Čar(b)ológ*, ktorého bola aj šéfredaktorkou (v rokoch 2007 – 2010). Od roku 2007 uverejňuje v časopise pre deti *Zornička* a niekoľko jej prác vyšlo aj v Detskom kútiku týždenníka *Hlas ľudu*. V rokoch 2007, 2011 a 2012 získala ceny za poviedky na literárnom súbehu *Zorničky*. Jej text *Mnohokrát Ď* sa stal hymnou celomenšinovej prehliadky detskej divadelnej tvorby 3xĎ, ktorá sa koná v Starej Pazove.

Zbierka poviedok pre deti *Jednozubý úsmev* (2014) obsahuje trinásť krátkych próz s veselou tematikou, určenou deťom stredného školského veku. Tieto poviedky do vojvodinskej literatúry pre deti prinášajú niektoré inovatívne témy a príbehy, zaujímavé predovšetkým pre súčasnú mladú generáciu. V prózach sú opísané príbehy s mobilmi, počítačmi, so Sony PlayStation, kolieskovými korčuľami, Facebookom a pod. V poviedkach dominuje bohatá obrazotvornosť a fantázia. Iba v niektorých textoch sa ako hlavní hrdinovia objavajú deti, častejšie sú to antropomorfizované veci, rastlinné plody, predmety.

Poézia pre deti

Poézia pre deti sa v porovnaní s prózou už dlhší čas rozvíja menej. Smerovanie v nej dlhodobo určuje tvorba dvoch výrazných autorských osobností slovenskej vojvodinskej literatúry – Pavla Mučajiho a Juraja Tušiaka.

Juraj Tušiak (1935 – 1986) je v literárnej tvorbe pre deti vojvodinských Slovákov jedným z najdôslednejších priekopníkov moderných tendencií. Jeho kniha *Dinom-danom s Ďurkom* (2009) obsahuje osemnásť básní o šikovnom chlapcovi Ďurkovi, ktoré Tušiak uverejňoval od 1. februára do 6. júna 1964 v Detskom kútiku v novinách *Hlas ľudu*. Tušiakov hrdina je ako v celej jeho tvorbe pre deti zvedavý, šikovný, múdry a dômyselný. Verše sú pravidelne rýmované, spevné, hravé a veselé.

Pavel Mučaji (1929 – 2014) debutoval v literatúre pre deti v roku 1956, keď vyšla jeho prvá zbierka veršov pre deti *Zvieratká, zrníčka, vtáci a deti*. Odvtedy napísal štrnásť kníh poézie, jednu knihu krátkych próz pre deti a teoretickú knihu o detskej literatúre.

re. Mučaji patrí do tradičného prúdu slovenskej vojvodinskej literatúry, ktorý sa formoval v sedemdesiatych rokoch, keď bola detská tvorba na kvalitatívnom aj kvantitatívnom vrchole. Je pokračovateľom predchádzajúcej generácie spisovateľov a dokonca nadväzuje na tradíciu tvorby Ľudmily Podjavorinskej.

V roku 1999 vyšla jeho knižka príležitostných vianočných veršikov pre najmenších *Dieťaťko sväté, pastieri a králi*, ktorá zaplnila medzeru v situácii, keď okrem detských modlitbičiek, ktoré sa ústne tradovali prostredníctvom generácie starých rodičov, neexistovala žiadna tlačенá zbierka tohto druhu poézie. Zbierka básnických textov pre najmladšie deti pod názvom *Keby som bol vtáčkom* (2004) sa tematicky viaže k dieťaťu a k svetu prírody, čím kniha akcentuje ekologický aspekt. Najviac básničiek je o zvieratkách a rastlinkách: zvieratká vystupujú v antropomorfizovanej podobe, tak ako u Ľ. Podjavorinskej. Štýl veršovania tejto autorky, s harmonickým veršom a výrazným melodickým rýmom, Mučaji rozvíja aj v ďalšej knihe *Chlapček bez hračiek* (2008). Je zjavné, že Mučaji zostáva aj po rokoch verný svojej tematickej orientácii, ako potvrdzuje kniha básní *Básnik a hra* (2011). Vo veršovanej rozprávke pre najmenších *Rozprávka o troch muzikantoch a o smutnej princeznej* (2013) je iba téma z rozprávkovej krajiny, ale postavy a dej sú situované do súčasného života. Súčasné spracovanie vidno aj vo využití expresívnych slov. K spisovateľovým 85. narodeninám vyšla jeho kniha veršov *Chlapec, štetec, koberec* (2014). Kniha obsahuje tridsaťpäť krátkych básničiek, ktoré tvarovo aj tematicky rozširujú Mučajiho záber, lebo neopisujú iba živočíšny svet, čo bola Mučajiho obsesia, ale humorným tónom približujú aj najnovšie technické vymoženosti. Pre tieto verše je príznačná mimoriadne krátka forma, obsahujú maximálne dvadsať slov – slovných hier, zachovávajú rytmus a rým, sú to v určitom zmysle rečňovanky. Rytmickosť básnickej reči je podmienená usporiadaním hlások, ktoré na dieťa pôsobia melodicky.

Podobne spontánne môžu deti prijať aj knihu **Juraja Bartoša** (1955) *Pod', kým ešte smieme* (2004). Obsahuje tri krátke prózy a dvadsaťtri básničiek. Fenomény detstva a prírody sú základné štruktúrne komponenty poviedkovej výstavby Bartošovej prózy. Styčné body nachádzame s tvorbou M. Prebudilu. Sú to Bartošove spomienky na detstvo v školskom kolektíve, na detstvo na salaši a prvú lásku v prvej triede. Bartošovo rozprávanie nie je postavené na akciách, ale skôr na situáciách vnímaných ako drobné detské objavy, tak ako zostali v pamäti autora alebo boli odpozorované z okolia. Verše J. Bartoša sú „mučajiovské“. Pre tento typ poézie je charakteristické, že dieťa ako lyrický hrdina je prítomné v každej básni, ktorá objavuje svet akoby detskými očami, z pohľadu dieťaťa, detským cítením a myslením. Veršičky sú obohatené humorom, hravosťou, pestrosťou, pozvaním dieťaťa do hry s básňou a so slovami.

Súčasnú detskú tvorbu obohatil o nové, prímorské prostredie **Daniel Pixiades** (1931) v knihe *Morská ríša* (2009), ktorá obsahuje šesťnásť básní. Je to prvá kniha pre deti tohto exilového básnika, ktorý sa narodil v Kysáči a ako všetci vojvodinskí spisovatelia bol učiteľom. Koncom roku 1974 sa presťahoval do Kanady. Ako učiteľ pôsobil v rôznych mestách vo Vojvodine a nakoniec v Bare a Sutomori v Čiernej Hore. Niektoré básne v knihe sú na hranici literatúry pre deti a literatúry pre dospelých. Ostatné veršičky pre deti typu rečňovaniiek predstavujú nówum v poznávaní morského živočíšneho sveta a evokujú prímorskú atmosféru. V stvárňovaní morskej živočíšnej tematiky pokračoval

Pixiades aj v knihe *Rybka Žiara* (2015), ktorú napísal v roku 2009 už po vystťahovaní sa do Kanady.

Mária Vršková (1977) pochádza zo Slovenska, avšak už niekoľko rokov je prítomná v literárnom diani vojvodinských Slovákov. V súčasnosti je zodpovednou redaktorkou časopisu *Zornička*. Písať začala ešte na Slovensku, kde jej vyšla kniha *Hádanková abeceda* (2011). Spolu s ďalšími piatimi autorkami publikovala i v zbierke *Moja najmilšia knižka* (2013). Slovenským vojvodinským deťom sa prihovorela knihou *Štvorlístok* (2014). Jej názov vyplýva z rozdelenia knihy na štyri žánrovo odlišné časti: 1. básničky; 2. rozprávky; 3. riekanky, spievanky, veršovačky, jazykolamy; 4. hádanky. Kniha je až na druhú časť písaná vo forme rečňovaniek. Rýmy a jazyková hra v textoch sú určené autorkiným vedomím o zážitkovo-poznávacej úrovni mladého čitateľa. Hrou dieťa poznáva svet, uvoľňuje sa a socializuje. Hra v živote dieťaťa nie je len rekreatívna, ale je aj hlboko existenciálna, a takéto chápanie sa prenáša aj na literatúru, ktorá je určená deťom. Hra naplňa svoju základnú funkciu: nielen zážitkovú, ale aj esteticko-poznávaciú.

Prvotina **Anny Malkovej** (1959) *Lekvárový chlebič* (2015) predstavuje dvadsať veršovaných útvarov „mučajiovskej školy“, a to najmä pre použitý spevný rým. Malková je povoláním učiteľka, pozná svet, detskú zvedavosť, obľúbenú tematiku, hravosť a humor.

Dramatická tvorba pre deti a mládež

Od polovice deväťdesiatych rokov vyšlo aj viacero dramatických textov pre deti a mládež. **Anna Nemogová-Kolárová** (1951 – 2009) zahrnula do knižky *Medvedíky nemajú radi krupicu* (2007) štyri divadelné hry. Počas autorkinho pôsobenia v Novom Sade jej rozhlasové hry pre deti, ktoré písala aj v slovenčine, aj v srbčine, vysielali rozhlasové stanice v bývalej Juhoslávii. Po presťahovaní sa na Slovensko pokračovala v dramatickej a divadelnej tvorbe pre deti, realizovanej napr. v podobe rozhlasových hier v Slovenskom rozhlase.

Pôvodnú dramatickú tvorbu pre deti obohatila **Elena Hložanová** (1962 – 2016) knihou *Hluchý telefón* (2009). Vo vydaní sú zahrnuté tri divadelné hry pre mládež, v ktorých autorku zaujímajú (ako matku a pedagogičku) rôzne neresti, ktoré číhajú na mladých na každom kroku – drogy a alkohol. Hložanová končí starosti svojich dorastajúcich hrdinov harmonickým tónom, s tým, že im ukazuje správnu cestu.

Knihy o deťoch a detskej literatúre

Osobitnú skupinu v rámci detskej literatúry predstavujú knihy o deťoch. **Mária Miškovícová** (1934), bývalá učiteľka z Hložian, dlhé roky skúmala slovenské ľudové tance a hry slovenských detí v minulosti. Do knihy *Detské hry* (2003) vložila časť spomienok, sprítomnila mladšej generácii dávne časy v podobe detskej hry, ktorá bola sprevádzaná spevom, tancom, mimikou a gestikuláciou.

Súbor štúdií a článkov **Pavla Mučajiho** *Podľa duše dieťaťa* (2005) sa okrem všeobecných teoretických aspektov detskej literatúry dotýka aj detskej literatúry na Sloven-

sku a vo Vojvodine, a takisto autorových vlastných skúseností zo stretnutí so spisovateľmi pre deti na cestách v Srbsku i v zahraničí.

Záver

Sumarizujúc pohľad na literatúru pre deti vojvodinských Slovákov počas obdobia 1996 – 2015 možno konštatovať, že z hľadiska knižnej produkcie má, aj vzhľadom na všetky mimoliterárne okolnosti, stúpajúci trend. Aktuálne ju charakterizuje pomerne bohaté spektrum žánrov a tém, pričom najkomplexnejšie je zastúpená mládežnícka próza. Problémom ostáva estetická úroveň textov – nie všetky totiž spĺňajú náročnejšie hodnotové kritériá.

LITERATÚRA

- FLAKER, Aleksander: *Proza u trapericama*. Zagreb : SNL, 1983.
GENČIOVÁ, Miroslava: *Literatúra pro děti a mládež*. Praha : SPN, 1984.
HODOLIČOVÁ, Jarmila: Kde sme s literatúrou pre deti a ako ďalej? In: *Nový život*, roč. 46, 1994, s. 32 – 33.
HODOLIČOVÁ, Jarmila: Malá súvaha toho, čo sme v literatúre pre deti v priebehu roka dosiahli. In: *Nový život*, roč. 47, 1995, s. 16 – 17.
HODOLIČOVÁ, Jarmila: *Prehľad dejín slovenskej vojvodinskej prózy pre deti*. Beograd : Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 2005.
HRANJEC, Stjepan: *Hrvatski dječji roman*. Zagreb : Znanje, 1988.
KOBÉ, Marjana: *Pogledi na mladinsko književnost*. Ljubljana : Mladinska knjiga, 1987.
KOPÁL, Ján: O regionalizme v umení a literatúre. In: *Bibiana*, roč. 3, 1995, č. 4.
SEDLÁK, Ján: *Epické žánre v literatúre pre mládež*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1972.

Prof. Dr. Jarmila Hodoličová
Oddelenie slovakistiky na Filozofickej fakulte Univerzity v Novom Sade
Dr. Zorana Đinđića 2
21 000 Nový Sad
Srbsko
E-mail: hodolic@sbb.rs